

9	De punker met het brommertje
25	Met Baloe alleen redt Mowgli het niet — Wat is ouderlijke verantwoordelijkheid?
61	Het is met kinderen zoals met indianen
99	Over chocolade en over opvoeden met zorg voor de wereld
135	Epiloog
145	Dank je wel
147	Inspirerend literatuur

**DE PUNKER
MET HET
BROMMERTJE**

Het was juni en het zomerde. De open ramen in de woonkamer zorgden voor verfrissing terwijl ik een berg examens verbeterde. Op Radio 1 nam een radio- en tv-maker in een lang interview afscheid. Of hij ook kinderen had? Neen, die had hij niet. Zijn vrouw en hij hadden er lang over nagedacht, maar finaal beslist om de stap niet te zetten. Het was vooral angst geweest die hun beslissing had gestuurd. Angst voor het grote onbekende. Angst ook voor de confrontatie met de ergste van hun nachtmerries. 'Ik zou niet hebben kunnen leven met de idee dat op een dag mijn zestienjarige zoon als punker op zijn brommertje van bij ons thuis vertrok.'

Ik was eerlijk gezegd wat van slag door deze woorden. Ze klinken veroordelend en hebben iets elitairs in zich, maar eigenlijk raken ze het hart van wat opvoeding is. Kinderen worden geboren en op dat ogenblik weet niemand wie of wat dat kind is. Het is een grote onbekende die je stap voor stap zal moeten leren lezen om te ontdekken hoe je je tegenover je kind kan verhouden. Opvoeding gaat in wezen om het leren omgaan met dat grote onbekende, met het onvoorspelbare. Je kent het begin van de tocht, maar waar de tocht je naartoe leidt, is moeilijk op voorhand vast te leggen.

De vele betekenissen van opvoeding

De zin uit het interview raakt(e) me in het bijzonder omdat we al te vaak vergeten dat opvoeding niet los te zien is van dat onvoorspelbare en onbeheersbare. Opvoeding stellen we veel vaker voor als iets dat tot een direct en duidelijk resultaat moet leiden. Beleidsmakers betrap je gemakkelijk op die kijk op opvoeding. Onze samenleving worstelt met een bepaald probleem – ongezonde voeding, het klimaat, ongehoorzame burgers – en het beleid kijkt meteen naar opvoeding om dat probleem aan te pakken en op te lossen. Maar het zijn heus niet alleen beleidsmakers die opvoeding deze invulling geven. In mijn krant van vandaag staat een artikel over een man die zich boos maakt als mensen op mooie zomerdagen aan de Gentse Watersportbaan hun rommel achterlaten. ‘Het erge is dat ze hun afval gemakkelijk mee kunnen nemen in de auto. Het is een kwestie van opvoeding.’ Opvoeding staat hier dan vooral voor aanpassen, invoegen of met een duurder woord: socialiseren. Je maakt kinderen – en duidelijk niet alleen kinderen – gewoon aan wat een samenleving van haar mensen verwacht. En ja, ook dat is opvoeding, maar hoe belangrijk dat socialiseren ook is, het maakt niet de kern uit van wat zich tussen opvoeder en kind afspeelt.

Opvoeding gaat over heel veel. Mensen geven diverse betekenissen aan het begrip opvoeding. Het gaat over waarden en normen, over verantwoordelijkheid opnemen, over het goede doen, over het rechte en het slechte pad, over kinderen begeleiden, over vallen en opstaan. Er komen bij opvoeding bovendien nogal wat emoties kijken. Vreugde en trots bij de eerste stappen van je kind bijvoorbeeld, maar tegelijk ook angst, want straks loopt ze nog met haar hoofd tegen de tafel. Er is verdriet wanneer je merkt dat je kind gepest wordt. Er is frustratie wanneer je kind maar blijft spelen terwijl je nog maar zeventig keer gezegd hebt dat het tijd is om te vertrekken.

‘Jonas, kom, we gaan naar huis.’ Jonas – ik schat hem een jaar of zes – kijkt even op en blijft dan onverstoord verder in de fontein spelen. Ook de lieve smeebede van zijn zus kan hem niet overtuigen. Vader, moeder en de twee zusjes laten uiteindelijk al zwaaiend de fontein achter zich. Jonas speelt onverstoord verder. Het is even windstil. Tot enkele minuten later een korte, maar krachtige orkaan Jonas naar de auto ontvoert. Vader kletsnat, Jonas eindelijk op het rechte pad.

Over idealen en opvoeden tegen beter weten in

Het is niet omdat opvoeding een grote onvoorspelbaarheid in zich draagt, dat het om iets vrijblijvends zou gaan. De Nederlandse pedagoog Doret de Ruyter verrichtte interessant onderzoek rond idealen in opvoeding. Ze wijst erop dat wanneer ouders hopen op een goede toekomst voor hun kinderen en zich inspanssen zodat hun kinderen zich optimaal kunnen ontwikkelen, dit in het belang is van kinderen. We willen van kinderen mooie mensen maken. We willen dat ze goede manieren hebben, flink zijn en dingen met elkaar delen. Zoiets bereik je niet op één dag tijd. Het vraagt uren, maanden, jaren inspanning. Opvoeden is een langgerekte oefening in geduldig zijn. Soms lijkt het doel nabij: ‘Zie eens hoe mooi ze samen spelen’. Veel vaker is de wanhoop nabij: ‘Wat doe ik verkeerd dat ze me totaal lijken te negeren?’ Je kneedt en boetseert. Wat doe je met de scherpe kantjes? Laat je die met rust, of boetseer je die mee? Misschien komt haar koppigheid later wel van pas? Een beetje eigenzinnigheid lijkt toch beter dan je voortdurend op je kop te laten zitten? De eigenschap die tijdens het opvoeden *a pain in the ass* is voor de opvoeder, is erna misschien wel een troef.

Het is intrigerend hoe we aan het cultiveren van innerlijke schoonheid bij kinderen blijven vasthouden. Ook al kenmerkt de wereld waarin en waartoe we ze opvoeden zich vaak door compleet het tegenovergestelde. We steken veel tijd en energie in anti-pest-plannen en -acties, maar vinden tegelijk wel dat iemand het bloed vanonder de nagels halen deel uitmaakt van het politieke spel. We vinden 'hand in hand, oog in oog, alle kleuren van de regenboog' de ideale soundtrack bij een opvoeding tot harmonieus samenleven, maar we laten wel toe dat kinderen in het publieke debat met openlijk racisme geconfronteerd worden.

Opvoeding lijkt op deze manier iets hypocriets in zich te dragen. We voeden toch maar op, tegen beter weten in. Dit spanningsveld is niet nieuw. François Fénelon, een Frans aartsbisschop in de zeventiende eeuw, was in zijn leven onder meer verantwoordelijk voor de opvoeding van de zevenjarige hertog van Bourgondië, een kleinzoon van Lodewijk IV. Hij schreef voor deze kleine prins *Les Aventures de Télémaque*, een roman waarin hij de prinsopvoeding uitdacht. De prins moest voorbereid worden op zijn prinselijke taak, maar tegelijk moest hij ook opgevoed worden tot wat werkelijk van belang is: het innerlijke zielenheil. Het verwerven van een sterk innerlijk bewustzijn moest zo de prins toelaten de ijdele wereld te doorzien en te doorstaan.

De meeste van onze kinderen zijn geen prins of prinses. Ook al dichten we hen deze titel soms wel eens toe. En toch ambiëren wij voor al onze kinderen een flinke portie prinsopvoeding. We hopen dat ze oprecht, rechtvaardig, moedig of behulpzaam zullen zijn en proberen dit op alle mogelijke manieren in onze opvoeding een plek te geven. Tot vervelens toe. En net in deze verveling zit onze grote kwetsbaarheid. Opvoeding kan niet zonder herhaling, maar herhaling maakt ons ook wel onzeker. Als ouder hoor je jezelf zo vaak hetzelfde zeggen en doen, dat je begint te twijfelen of het wel allemaal goed en oké is wat je doet. Maak ik me nog

maar eens kwaad omdat het speelgoed niet opgeruimd is of kies ik voor de lieve vrede zodat het slapengaan rustig verloopt? Zal ik toch nog maar eens vragen of het studeren wel lukt of zwijg ik, want ik wil ook wel niet dat zoonlief me een zaag vindt. Vraag ik nog maar eens om door te stappen onderweg naar school, of volg ik hun tempo? Een trein wacht niet, maar hey, er is altijd een volgende. Twijfel en onzekerheid zitten bovendien niet alleen in ons alledaagse opvoedend handelen, maar raken ook aan de kern van ons zijn. Zal ik toch nog maar eens meefietsen naar school of kan ik haar al voldoende vertrouwen? Ik wil echt niet dat haar iets overkomt. Probeer ik toch nog maar eens voorzichtig duidelijk te maken dat Max niet zo'n goede vriend is of moet hij het finaal zelf maar ervaren? Ik wil niet dat hij op het slechte pad raakt. Moeten we toch nog maar eens deze school een kans geven of doen we er goed aan om een andere school te zoeken? Ik wil niet dat ze ongelukkig wordt.

Kinderen geven mee vorm aan hun opvoeding

Twijfel en onzekerheid hebben uiteraard te maken met hoe we als volwassen opvoeder zijn en ongetwijfeld ook met hoe we onze eigen opvoeding hebben ervaren, maar ook kinderen zelf spelen hierin een actieve en belangrijke rol. We hebben allemaal wel onze mening over wat kinderen zijn, en vooral over wat kinderen zouden moeten zijn. De een vindt kinderen even schattig als een darterl poezenjong; de ander ziet ze vooral als een bedreiging voor het rustig kunnen lezen van de krant (op de trein). Ook als samenleving hebben wij ideeën over waar kinderen voor staan en waarbij ze het best gebaat zijn. Kinderen hebben nood aan een veilige omgeving, kinderen zijn een wit blad dat wij mogen volschrijven,

kinderen hebben rechten. Deze ideeën veranderen doorheen de tijd. Soms onopvallend, af en toe heel opvallend. Tegelijk lijkt het alsof we soms bang zijn voor de blik van kinderen en jongeren die naar ons terugkijken. Misschien wel omdat ze een vergrootglas op onze eigen angsten en onzekerheden plaatsen.

En zo belanden we opnieuw bij de jonge punker en zijn brommer. Ouders hebben verwachtingen over hun kinderen en zoeken uit hoe ze hun opvoeding het best kunnen aanpakken om deze verwachtingen te realiseren. En ook iedereen rond de ouders, van grootouders over pleegouders tot leerkrachten en kinderverzorg(st)ers, dragen deze verwachtingen in zich. Maar niet alleen volwassenen zijn actief binnen opvoeding, ook kinderen zijn dat. Het is dat samenspel dat opvoeding zo boeiend, maar tegelijk onvoorspelbaar maakt. Volwassenen maken keuzes, maar ook kinderen doen dat. Opvoeding nodigt kinderen net uit om zelf de wereld te gaan ontdekken, om ook onbekende paden te durven bewandelen. En dat kunnen paden zijn die ouders liever niet hebben of waarvan ze bang zijn. De schrik bij de radio- en tv-maker komt voort vanuit de verzuchting om een kind 'naar zijn beeld en gelijkenis' op te voeden. Dat is niet alleen onmogelijk, dat is ook onwenselijk. Gewoonweg omdat we in dit soort situaties niet meer van opvoeding kunnen spreken. Denk maar aan verhalen zoals die van de zussen Venus en Serena Williams van wie de vader koste wat het kost wilde dat ze de tennistop bereikten.

Geen opvoeding zonder opvoedingsadvies

Alles samengenomen is opvoeden niet gemakkelijk. Dat maakt dat er nogal wat boeken zijn verschenen die opvoeders bij de opvoeding van hun kinderen willen helpen. Deze pedagogische adviesliteratuur kent een lange geschiedenis. Al in 1779 bijvoorbeeld schreef de Nederlandse schrijfster Betje Wolff een *Proeve over de opvoeding, aan de Nederlandsche moeders*. Wolff zag kinderen als van nature goed, oprecht en onbevangen. Ze vond het dan ook niet goed om de kinderlijke aard te onderdrukken. In die tijd gold de vader als de belangrijkste opvoeder. Met haar boek wilde Wolff moeders aanmoedigen om zich meer met de opvoeding van hun kinderen bezig te houden. In haar visie waren vrouwen niet alleen moeder, maar ook onderwijzeres en spiritueel begeleider.

'Zyt gy niet de Moeder uwer Kinderen? Zyt gy niet hunne Leidsvrouw? Wel, aan wien zullen de Kinderen toch vragen het geen zy wenschen te weten en waar van zy onkundig zyn? – Bedenkt het eens wel! Zyt gy, in die teedere jaren niet, Alles voor hen? Alles voor hen! Verrukt U, o aandoenelyke Vrouwen, dat denkbeeld niet!'

Maar Betje Wolff was niet alleen. In de tijd dat godsdiensten nog heel dominant hun stempel drukten op het dagelijkse leven van heel wat gezinnen, was het opvoedingsadvies alom aanwezig. Er bestaat een massa aan pedagogische adviesliteratuur vanuit katholieke en protestantse hoek die ouders op een sterk beleurende en didactische wijze probeerde duidelijk te maken wat wel en niet heilzaam was voor de groei en de ontwikkeling van hun kinderen. Maar het waren heus niet alleen godsdiensten of levensbeschouwingen die de ambitie koesterden om de opvoeding van ouders sterk te sturen. Ook advertenties in tijdschriften

en magazines die hun opgang maakten in de eerste helft van de twintigste eeuw richtten zich heel duidelijk op jonge ouders en in het bijzonder op jonge moeders. Advertenties formuleerden lange adviezen, hadden de vorm van een brief, presenteerden resultaten van wetenschappelijk onderzoek en koppelden daar vervolgens de verkoop van een bepaald artikel aan vast. In contrast met de moraliserende en didactische aanpak van de negentiende eeuw, moedigden deze advertenties ouders aan om samen met hun kinderen van de vrijgekomen tijd te genieten. Vaak voorkomende artikelen zijn boeken, geneesmiddelen, granen (Cornflakes!) en soep (Campbell Soup!). In de advertenties is vaak het madonna-met-kind-motief aanwezig: de bezorgde moeder en het frêle kind vormen een sterk emotioneel verbond. We zien in deze periode het strijdperk van het opvoedingsadvies ook breder worden. Op dat ogenblik gaat het al lang niet meer over 'de weging' van de kinderen of de school alleen, maar ook over de kinderafdelingen van de grote warenhuizen bijvoorbeeld die als het nieuwe, aantrekkelijke mekka verschijnen 'voor wie echt van zijn kinderen houdt'. Van de supernanny was toen nog geen sprake. We zouden nog vijftig jaar moeten wachten vooraleer ook zij een plaats in de *hall of fame* van de opvoedingsadviseurs zou bekleden.

We hebben vandaag stapels opvoedliteratuur. Jammer genoeg herleiden deze boeken opvoeding meestal tot allerlei huis-, tuin- en keukentips. We leven in een tijd waarin er voor alles wat een beetje complex is wel tientallen Youtubefilmpjes bestaan om ons duidelijk te maken hoe we het best te werk gaan. Of het nu gaat over het knopen van een stropdas dan wel over het aansluiten van startkabels op een lege autobatterij. De verleiding bestaat – ze lijkt zelfs heel groot – om ook opvoeding tot een proces te herleiden dat mits de juiste sturing en stappen tot het gewenste resultaat leidt. Een mooie illustratie was de recente zomerreeks in *De Morgen* waar telkens

een opvoedingsvraag centraal stond. Van 'Hoe zorg ik ervoor dat mijn kind zijn bord met groenten leeg eet?' tot 'Vliegen met kinderen: hoe hou je de reis zo ontspannen mogelijk?' Met antwoorden zoeken op deze vragen is uiteraard niets verkeerd. Een goede tip is fijn en altijd welkom. Maar het opvoeden van kinderen gaat om echt wel veel meer dan een lijstje tips & tricks. Voor opvoeden bestaat geen receptenboek, voor kinderen bestaat geen handleiding.

Opvoeding houdt veel meer in dan alleen maar gedrag in een gewenste richting sturen. Misschien is dat vandaag nog wel de grootste valkuil als het over opvoeding gaat. Stefan Ramaekers en Judith Suissa maken dit heel treffend duidelijk in hun boek *Goed ouderschap*. Ze tonen ons hoe een expertendiscours het spreken over opvoeding vandaag domineert. Van ouders verwachten we dat ze voortdurend denken en handelen vanuit een professionele expertise. Ze moeten alert zijn voor de mogelijkheden, de risico's en de tekortkomingen in de ontwikkeling van hun kinderen. Op deze manier lijken we van ouders te vragen om telkens zoveel mogelijk buiten de relatie met hun kind te gaan staan. Ze moeten voldoende afstand nemen en houden om telkens opnieuw de situatie goed in te schatten en vervolgens 'juist' te handelen. Ouders worden 'expert-ouders' die naar hun kinderen kijken door de lens van de expert. Goed ouderschap valt op deze manier samen met een ouderschap waarin we voortdurend aanspreekbaar zijn op onze oudercompetenties, competenties die moeten ingezet worden voor het vergroten en versterken van de bekwaamheden van onze kinderen.

Betekent dit dan dat er over het opvoeden van kinderen niets zinnigs verteld kan worden? Zeker niet. Veel hangt af van hoe je naar opvoeding kijkt. De komst van een kind confronteert ons met het nieuwe, het verse, het onbetredene. Dat plaatst ons voor een dubbele opdracht: we zullen kinderen een plek willen geven in het

vertrouwde, datgene wat wij belangrijk vinden, maar tegelijk is er het besef dat de aanwezigheid van het kind ons onzeker maakt. Dat maakt dat de antwoorden die we op deze confrontatie zoeken ons tot in ons diepste mens-zijn raken.

Opvoeding gaat over ons, mensen die in al hun kwetsbaarheid voor kinderen iets proberen te betekenen. Dat vraagt van ons een overgave. Opvoeding gaat niet zonder ons, de miljoenen ouders die overal ter wereld het beste van zichzelf proberen te geven. Het gedicht 'Slaap maar, zeg ik' uit de bundel *De Gedichten* van Herman De Coninck weet dit op een heerlijk lichte wijze te vatten:

'Slaap maar,' zeg ik
tegen een dochter die allang slaapt
en daar wakker van wordt.
Het onweert. Misschien wil ik wel
dat zij bang is, dan kan ik vader zijn.
Maar ik kan niets anders dan samen met haar
niets kunnen.
Zoals woorden. De dingen gebeuren.
Zonder woorden zouden ze ook gebeuren.
Maar dan zonder woorden.

We kunnen niet anders dan voortdurend blijven zoeken naar ons vader- en moeder-zijn. Ook al gaat het een kant uit die we liever anders hadden gewild. Dit komt zo mooi tot uiting in de ontroerende roman *Een bijna volmaakte vriendschap* van Milena Michiko Flasar. De roman vertelt het verhaal van een jongeman die heel lang een hikikomori is geweest. Zo worden in Japan (vooral jonge) mensen genoemd die weigeren het ouderlijk huis te verlaten, zich in hun kamer opsluiten en het contact met hun familie tot een minimum beperken.

'Hoe we bij elkaar zaten en het met behulp van het niet-wezelijke eens werden over het wezenlijke. Ik besepte dat ook vader en moeder hikikomori's waren geweest. Met mij in huis waren ook zij opgesloten geweest, omdat mijn leven met het hunne verbonden was. Vaders schaarse vakanties hadden ze thuis doorgebracht. Geen uitstapjes naar zee. (...) Gewoon wegrijden en je voorstellen hoe het zou zijn om verder te rijden. Tot aan het einde van de wereld. Dan stoppen en bij jezelf zeggen: Er is iemand die ons nodig heeft. Rechtsomkeert maken. En weer naar huis.'

Romans en poëzie vertellen ons soms veel meer waar opvoeding rond draait dan de vele boeken vol tips en adviezen over hoe we de opvoeding van onze kinderen het best aanpakken.

In dit boek wil ik je meenemen in een zoektocht naar wat het betekent om ouder of opvoeder te zijn. Zoals intussen duidelijk mag zijn, wil ik het vooral hebben over opvoeding die meer is dan het permanent op het spoor willen houden van onze kinderen. Dat is een veel te enge invulling van onze pedagogische verantwoordelijkheid. 'De best opgevoede kinderen zijn zij die hun ouders hebben gezien zoals ze zijn', schreef George Bernard Shaw. Of neem dit schitterende citaat van Johan Anthierens: 'Kinderen zijn kwetsbaar spul. Volwassenen zijn gelijmde kinderen.'

Ik vertel mijn verhaal aan de hand van persoonlijke ervaringen en verhalen, romans en poëzie, maar zeker ook met behulp van interessante inzichten die ik uit de vakliteratuur haal. De pedagogiek is een te mooie wetenschap om zomaar links te laten liggen.

De pedagogiek als wetenschap toont hoe rijk opvoeding is. Ze ontrafelt opvoeding, denkt na over macht en gezag, bestudeert opvoeding in verschillende culturen, en vindt nieuwe woorden uit om de complexiteit van ons pedagogisch handelen zo goed